

Циганите нямат писани закони. „... всяко човешко общество, включително и най-ранните, не могат да съществуват извън системата от норми на социално поведение. Тези норми определят всеобщия характер на взаимоотношенията както между отделните индивиди, така и между самите разнообразни социални групи..... нормативната система се явява един от най-важните фактори за съществуването на всяка култура” (Черных, Венгеров 1987: 36). Потвърждение на извода на изследователите на нормативната система на древните общества Е.Н. Черных и А.Б. Венгеров са и циганите/ ромите. Житейските им норми се осъзнават като постулати, определени от традицията и практиката на предците. В своите постъпки се ръководят от традиционните норми и обичаи, характерът на които се определя от етническите им ценности. Очертаните пространства на мъжа и на жената се съобразяват с тези ценности, с обичайното право⁵ и вътрешногруповата специфика. Те се регламентират и всички ги спазват, независимо от настъпващите промени в заобикалящия свят. *Едно от тези мъжки пространства при кардарашите е мешерето* (Колев 2000), *а при тракийските калайджии – сватосът*. В него жената може да бъде само обект, но не и субект.

Единствено в групата на кардарашите и до днес се запазва практикуване на обичайното право чрез родовия съд – *мешере*. То се явява като един от механизмите, поддържащи реда и етническата специфика на групата. В миналото, в годините на номадстване, мешерето регулира отношенията вътре в общността като решава и възникналите проблеми между членовете. В работата му вземат участие всички възрастни мъже на рода. Жените могат да бъдат само свидетели при спор между двете страни. Ръководителят му има и представителни функции – той се среща с официалните власти по различни поводи за решаване на конкретни въпроси.

След усядането, а и през последните десетилетия, се запазва част от основното предназначение на този съд – да решава проблеми свързани с икономически интереси на отделните семейства, джинсове, субгрупи, спорове по семейни и морално-етически въпроси (изневяра, убийства, телесни повреди, обиди и злепоставяне, изнасилване, кражби т.н.). „...нашите момичетата да крадат и да си изкарат по този начин парите. Тя от нас никога няма да дойде да открадне. Ако стане грешка, веднага се знае коя го е направила, какво е направила и всичко се възстановява. Пращат мене да речем, както она ден съм ходил при един от Червен бряг, или още двама-трима. Събираме се и отиваме. Казваме вашето момиче това и това е направило, това е откраднало. Доказват се нещата и всичко се възстановява” (м., 61 г., кардараши, с. Александрово, Ямболско) (цит. по Конович, Ненов 2009: 52).

⁵ обичайно право – съвкупност от обичайни норми с регулативно съдържание. Съдържа правила за поведение, установени чрез прилагането им в течение на дълго време и приети за норми на поведение.